الفتوحات المدنیه
محیی الدین ابن عربی

جواد جعفریان

رسـاله «المشـرقات المدنیة فی الفتوحات الإلهیة» که در مقایسـه با الفتوحات المکیه به نام الفتوحات المدنیه خوانده می شود رساله کوچکی است از محیی الدین بن عربی که در سال ۵۶۰ هجری قمری متولد و در سـال ۶۳۸ وفات یافت. ابن عربی به رغم آن که موافق و معارض فراوان دارد، نقطه عطفی در تاریخ تفکر اسـلامی به خصوص فلسفه و عرفان محسـوب شده و قریب به اکثر محققان نفیا و اثباتا دیدگاه‌های خود را مبتنی بر آراء و نظرات او کرده‌اند.

ابن عربی یکی از نویسـندگان پرنویس در تاریخ اسـلام اسـت و خود او در رسـاله‌ای که در آن رسـاله فهرسـتی از مؤلفاتش را تنظیم کرده از ۲۴۸ اثر خود یاد کرده اسـت.[1] عثمان یحیی تعداد مولفات او را به ۸۴۸ کتاب و رساله رسانده است

تصویری از این نسخه توسط آقای دکتر لاریجانی در اختیار مجله بهارستان قرار گرفت تا معرفی شود.

معرفی نسخه

عثمان طه در کتاب «مولفات ابن عربی» نام اصلی رساله را «الفتوحات المدینه» دانسته است. در کتاب عقود الجواهر نام رساله «الفتوحات المدینه» و در کشف الظنون با نام «المشرقات المدینة» از آن نام برده شـده است. حاجی خلیفه بعد از گزارشی از فتوحات مکیه شـیخ می‌گوید «و لهالفتوحات المدینه مختصرة عشر ورقات. أولها الحمدلله الذی جعل الإنسان خلاصة مملکة الأکوان»[2] .

کاتب نسخه حاضر که خود را احمد الانقروی معرفی کرده ، این رساله را در یازدهم رجب المرجب سال ۱۲۹۳هجری قمری در شهر قسطنطنیه تحریر کرده است.

رســاله «الفتوحات المدینه» دارای چهار نســخه اســت که در کتابخانه‌های «اســعد افندی» به شماره ۱۴۴۸؛ «یحیی افندی» به شــماره ۲۴۱۵ ؛ «دوجمولو» به شــماره ۳۲۶ و در کتابخانه دانشــگاه اســتانبول (نسخه حاضر) به شماره ۶۹۷ت وجود دارد.[۳]

شــیخ اکبــر چندین کتاب را با عنوان «فتح» نام گذاری کرده اســت. این کتــب عبارتند از: «الفتوحات المکیّة فی اســرار المالکیة و المکیّة» که با نام «الفتح المکیّ» نیز آمده است، «الفتح الفاسی»؛ «الفتوحات المصریة» و رساله حاضر «الفتوحات المدنیّة». فتح در اصطلاح عرفان به معنای ترقی انسان از مقام نفس به مقام قلب و روح و ســرّ اســت، در این ســیر، حجاب‌ها کنار رفته و نفس عارف آماده پذیرش تجلیات و مکاشفات الهی و فهم حقایق می‌شود. بنابراین از آن‌جایی که حقایق رساله حاضر در شهر مدینه برای شیخ آشکار شده است نام آن را «الفتوحات المدنیة» قرار داده است.

شیخ اکبر در سال ۵۹۸ هجری قمری وارد مکه شده است و آن طور که در «فتوحات مکیه» نقل کرده ، قبل از ورود به مکه به مدینه طیبه رفته اســت. بعید نیســت تالیف این رساله در همان سال صورت گرفته باشد [۴] و از آن‌جایی که موضوع اصلی رساله در مورد روزه و مسائل مربوط به ماه رمضان است بعید نیست که تالیف آن در ماه مبارک رمضان صورت گرفته باشد.

محتوای رساله

عثمان یحیی موضوع رساله را «انسان کامل از این جهت که عالم اصغراست» دانسته است در حالی که با مطالعه آن روشن می‌شود که موضوع اصلی رساله اسرار روزه است. شیخ اکبر قبل از این که مباحث روزه را مطرح کند، به چندین نکته اشاره می‌کند.

نکته اول مســاله تطابق عالم کبیر با عالم صغیر اســت. اهل معرفت بر این عقیده‌اند که هر آنچه خداوند در عالم هستی از فرش تا عرش خلق کرده است عصاره آن در وجود انسان به ودیعه نهاده شده است و لذا جهان هستی را عالم کبیر و انسان را عالم صغیر نامیده‌اند و این دو را منطبق بر هم می‌دانند. شیخ اکبر نیز در ابتدای رســاله به همین مطلب اشــاره کرده و انسان را «تلخیص کتاب الاکوان» دانسته است و به بیش از پنجاه مورد از شباهت‌های انسان با عالم هستی اشاره می‌کند.

و جمع بین این دو، برخی از اوصاف حق را متذکر می‌شود.

بعداز شهادت به وحدانیت حق و بیان اوصاف او، شهادت به رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داده و ســپس به بیان اوصافی که خداوند برای او در قرآن برشــمرده پرداخته و موارد شرافت او را بر سایر انبیاء ذکر می‌کند.

در نهایت به موضوع اصلی رســاله می‌رســد. شیخ اکبر در این رســاله به اسرار یکی از مهم‌ترین عبادات

یعنی روزه می‌پردازد. وی عبادت را به سه قسم تقسیم می‌کند عباداتی برای عبد است مثل زکات، عباداتی که برای حق است و عباداتی که مشترک بین عبد و بنده است. وی روزه را از این جهت که مختص به رب است از مهم‌ترین عبادات دانسته است.

ابن عربی که تبحر کامل در شرح اسرار عبادات به شیوه اهل معرفت دارد، در این رساله مساله روزه را با اســتفاده از آیات، روایات پیامبر اکرم صلوات الله علیه و سخنان صوفیان متقدم نظیر معروف کرخی، سری ســقطی، بشر حافی، سفیان ثوری، ابوبکر دقاق، ذوالنون مصری و بیان داستان‌هایی در موضوع مورد بحث به خوبی شرح داده است.

همچنین در این رســاله از دو کتاب «العرش» نوشــته ابوجعفر بن ابی شــیبه و «کتاب تاریخ الحافظ بن بخاری اسم آورده و داستان‌هایی از این دو کتاب نقل کرده است.

مباحث پایانی رســاله نیز در مورد ماه مبارک رمضان و بیان شــرافت و اهمیت آن اســت. جملات پایانی رساله را با دعایی از امام صادق علیه السلام به پایان می‌برد.

این رساله شبیه یک سخنرانی مذهبی است که با حمد و شکر خداوند و صلوات بر پیامبر اکرم آغاز شده و سپس به موضوع روزه پرداخته است. ولی تمام مباحثش صبغه عرفانی دارد. شیخ اکبر در فتوحات به صورت مفصل به بحث از روزه پرداخته اســت ولی در اینجا نگاه وی متفاوت اســت. هدف تالیف کتاب یا رساله به معنای امروزی نیست بلکه شبیه یه ارشاد نامه یا پیش‌نویس یک سخنرانی در موضوع مورد بحث است.

پی‌نوشت‌ها:

۱ ـ عثمان یحیی، مولفات ابن عربی، تاریخها و تصنیفها، ص ٣٦.
۲ ـ حاجی خلیفه، کشف الظنون، ج ۲ ، ص ۱۲۳۸.
۳ ـ عثمان یحیی، همان، ص ٤٧٤.
٤ ـ الفتوحات المکیّه، ج ۱، ص ۱۰.

